

**ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ LEADER I ΚΑΙ II: Ένα μέσο
κοινοτικής πολιτικής για την αγροτική ανάπτυξη**

**Dr. ΣΑΜΑΘΡΑΚΗΣ ΒΑΓΗΣ, Καθηγητής, Τμήμα Διοίκησης Γεωργικών
Εκμεταλλεύσεων, ΤΕΙ Θεσσαλονίκης**

**Dr. ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ ΟΛΓΑ, Επίκουρος Καθηγήτρια, Τμήμα Αγροτικής
Οικονομίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης**

ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ LEADER I ΚΑΙ II: Ένα μέσο κοινοτικής πολιτικής για την αγροτική ανάπτυξη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε όλη την Ευρώπη είναι αισθητή μία αυξημένη συνειδητοποίηση της σημασίας των αγροτικών περιοχών και μια πολιτική βούληση να διασφαλιστεί ο τρόπος ζωής τους. Η φύση και η έκταση των αγροτικών αναγκών ενθαρρύνουν μια σημαντική αναθεώρηση σχετικά με τις προτεραιότητες των δαπανών και με την αισιοδοξία ότι θα οδηγήσουν σε πιο συγκεκριμένους στόχους, καθώς και σε μεγαλύτερη έμφαση στην εμπλοκή του αγροτικού πληθυσμού στην ίδια του την ανάπτυξη.

Οι πρωτοβουλίες LEADER I και II φαίνεται να αποτελούν το καλλίτερο μέσο για την επίλυση των κοινών προβλημάτων των ευρωπαϊκών αγροτικών περιοχών και με τη συνδυασμένη δράση των διαρθρωτικών ταμείων, σύντομα αναμένεται να διαπιστωθούν οι σημαντικές πρόοδοι στην αναγέννηση των αγροτικών κοινοτήτων.

Λέξεις Κλειδιά: Αγροτική ανάπτυξη, LEADER I & II, Κοινοτικές πολιτικές, Κοινοτικές πρωτοβουλίες, Αγροτικός τουρισμός, Τοπική ανάπτυξη.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κάτω από την πίεση σημαντικών εξελίξεων του ευρωπαϊκού αγροτικού τομέα, η Κοινή Αγροτική Πολιτική γνώρισε τα τελευταία 15 χρόνια μια σειρά αλλαγών. Οι αλλαγές αυτές αφορούσαν τόσο στο επίπεδο των πρακτικών της όσο και, πιο ουσιαστικά, στους στόχους της, με αποτέλεσμα μια ανανέωση του τρόπου ρύθμισης του τομέα για να φτάσει στη μεταρρύθμιση του 1992.

Ήδη από το 1985, στο Πράσινο Βιβλίο της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, προτείνονται επίσημα μη παραγωγικοί στόχοι για την ευρωπαϊκή γεωργία και επισημαίνεται ο θετικός ρόλος που αναμένεται να αναλάβει αυτή για την προστασία και την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου, ενώ παράλληλα συνδέεται η ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος με αυτή της διαφοροποίησης των γεωργικών δραστηριοτήτων και εισοδημάτων.

Στο πλαίσιο αυτό τέθηκαν σε εφαρμογή οι Πρωτοβουλίες LEADER I και II, οι οποίες αποσκοπούν στη δημιουργία δικτύου ομάδων τοπικής δράσης για την αγροτική ανάπτυξη η οποία αντιμετωπίζεται μέσα από μία καινούργια ολοκληρωμένη θεώρηση της υπαίθρου, με έμφαση στο μικρό μέγεθος του χώρου και την ανάπτυξη εξωγεωργικών δραστηριοτήτων. Η κεντρική ιδέα των Πρωτοβουλιών βρίσκεται στην αναγκαιότητα οργάνωσης της αγροτικής περιφέρειας με την κινητοποίηση και ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού των περιφερειών και την “από κάτω προς τα επάνω προσέγγιση”.

Στο άρθρο αυτό αναλύεται η εφαρμογή των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών LEADER I και II στις περιφέρειες της Ευρώπης με απώτερο σκοπό τη διερεύνηση του κατά πόσο οι πρωτοβουλίες αυτές αποτελούν ένα πρόπλασμα για μια κοινοτική πολιτική αγροτικής ανάπτυξης.

1. ΟΙ ΚΟΙΝΟΤΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ: Ένα πρόπλασμα μιας πραγματικής κοινοτικής πολιτικής

Η μεταρρύθμιση των διαρθρωτικών ταμείων το 1988 εισήγαγε μία σημαντική καινοτομία, η οποία αναφέρεται στη δυνατότητα της Επιτροπής να αναλαμβάνει την πρωτοβουλία προτάσεων στα κράτη μέλη, γνωστών ως Κοινοτικές Πρωτοβουλίες (ΚΠ), για υποβολή αιτήσεων συνδρομής προκειμένου να προωθηθούν ενέργειες που παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την Κοινότητα και δεν καλύπτονται από τα αναπτυξιακά σχέδια των κρατών μελών (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1993).

Με τις ΚΠ η Κοινότητα έρχεται σε ουσιαστική επαφή, σε τοπικό επίπεδο, με τα κράτη μέλη και έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίζει με ευελιξία και συγκεκριμένο τρόπο τα προβλήματα που απειλούν το βιοτικό επίπεδο των πολιτών της διασφαλίζοντας ειδικές δυνατότητες για την προώθηση της διακρατικής συνεργασίας και τη συγκέντρωση της τεχνογνωσίας σε τομείς κοινού ενδιαφέροντος, καθ'ως επίσης και την καινοτομία.

Οι ΚΠ ανάλογα με το στόχο τους διακρίνονται:

- Σε ΚΠ περιφερειακού χαρακτήρα οι οποίες χρηματοδοτούνται από το ΕΤΠΑ και στοχεύουν αφενός να συμβάλλουν στην επίλυση των σοβαρών προβλημάτων που είναι άμεσα συνδεδεμένα με τις άλλες κοινοτικές πολιτικές, αφετέρου να διευκολύνουν την εφαρμογή των κοινοτικών πολιτικών και τέλος να συμβάλλουν στην επίλυση των κοινών προβλημάτων διαφόρων περιφερειών.
- Σε ΚΠ γεωργικού χαρακτήρα οι οποίες χρηματοδοτούνται από το ΕΓΤΠΕ-Π και σκοπεύουν, μέσα στα πλαίσια της αναμόρφωσης της ΚΑΠ, να επιταχύνουν την προσαρμογή των γεωργικών διαρθρώσεων και να προωθήσουν την αγροτική ανάπτυξη με την ευρεία έννοια.
- Σε ΚΠ κοινωνικού χαρακτήρα, χρηματοδοτούμενες από το ΕΚΤ, με τις οποίες η Κοινότητα σκοπεύει να μειώσει τις ανισότητες μεταξύ των περιφερειών, να ενισχύσει τον κοινωνικό ιστό και να ανεβάσει το επίπεδο προσόντων των ατόμων.

Για την περίοδο 1989-1993 το σύνολο των ΚΠ ανήλθε σε 12 και αυτές εστιάσθηκαν σε πέντε θέματα:

- Συνεργασία και διαπεριφερειακά, διασυνοριακά και διακρατικά δίκτυα,
- Αγροτική ανάπτυξη
- Ιδιαίτερα απομακρυσμένες από το κέντρο περιοχές,
- Απασχόληση και ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού,
- Διαχείριση των βιομηχανικών μεταβολών.

Η Κοινότητα προικοδότησε τις πρωτοβουλίες αυτές με το ποσό των 5.500 εκ. Ecu, εκ των οποίων τα 1.700 εκ. διατέθηκαν για τα παλαιά κοινοτικά προγράμματα (STAR, VALOREN, RESIDER και RENAVAL).

Στο πλαίσιο των διαβουλεύσεων για το πράσινο βιβλίο, η Επιτροπή ανταποκρινόμενη στις ανησυχίες διαφόρων εταίρων, πρόσθεσε στα πέντε αρχικά θέματα τα ακόλουθα δύο:

- Ανάπτυξη των αστικών συνοικιών που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα,
- Ανασυγκρότηση του τομέα της αλιείας.

Αποτέλεσμα της προσθήκης αυτής ήταν η νέα προσέγγιση να περιλαμβάνει 13 ΚΠ, ορισμένες από τις οποίες είναι τελείως καινούργιες, ενώ οι υπόλοιπες παρατείνουν, αναπτύσσουν ή συμπεριλαμβάνουν ήδη προταθείσες ενέργειες. Το χρηματοδοτικό μέγεθος αυτών των ΚΠ ανέρχεται σε 13.450 εκ. Ecu (τιμές 1994) εκ των οποίων τα 8.300 εκ. Ecu αφορούν τις περιοχές του Στόχου 1¹ (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1994).

Μπροστά σε αυτές τις εξελίξεις η Κοινότητα έπρεπε να δράσει. Πράγματι, από το 1988 η Ευρωπαϊκή Ένωση, αποφάσισε να συνοδεύσει και να ενισχύσει τις πολιτικές αγροτικής ανάπτυξης που είχαν αποφασισθεί από τα κράτη μέλη, μέσω των λειτουργικών τους προγραμμάτων. Η Επιτροπή στο έντυπό της “Το μέλλον του αγροτικού κόσμου” (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1988) τόνιζε την ανάγκη μιας προσέγγισης, με τοπική πρωτοβουλία, που να επιτρέπει στον αγροτικό πληθυσμό και τους υπευθύνους του να καθορίζουν με ακρίβεια τα τοπικά προγράμματα και να προβαίνουν σε καινοτομίες για την επίλυσή τους, με το σχεδιασμό προσαρμοσμένων προγραμμάτων.

2. Η ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ LEADER I

¹ Οι περιοχές του Στόχου 1 αφορούν τις αναπτυξιακά καθυστερημένες περιφέρειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όλη η Ελληνική επικράτεια ανήκει στο Στόχο 1.

Στη θεματική ενότητα της αγροτικής ανάπτυξης η δράση της Επιτροπής επικεντρώθηκε στην υιοθέτηση και εφαρμογή της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER I, το 1991, σαν συμπλήρωμα των λειτουργικών προγραμμάτων της κάθε χώρας και για μία περίοδο 3 χρόνων. Το LEADER I ενθάρρυνε τον πειραματισμό με καινοτόμες προσεγγίσεις που βασίζονταν στην αξιοποίηση των ενδογενών πόρων και στη συμμετοχή των τοπικών επιχειρήσεων και του τοπικού πληθυσμού, με στόχο την προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος και την τοπική αντίδραση απέναντι στο μαρασμό.

Η πρωτοβουλία LEADER I για την οποία διατέθηκαν 442 εκ. Ecu κοινοτικής χρηματοδότησης, στο διάστημα της 3ετούς περιόδου εφαρμογής της, επιδίωκε να καταδείξει τη σημασία της άμεσης στήριξης των συλλογικών πρωτοβουλιών αγροτικής ανάπτυξης που αναλαμβάνουν οι ίδιες οι τοπικές κοινωνίες. Ο καινοτόμος χαρακτήρας της έγκειτο στην επιλεγείσα μεθοδολογική προσέγγιση που βασίζεται:

- στον προγραμματισμό και τη διαχείριση από τους ίδιους τους τοπικούς φορείς,
- στην αξιοποίηση του ενδογενούς δυναμικού,
- στην ολοκλήρωση των έργων και τον επιδεικτικό χαρακτήρα που επιτυγχάνεται με τη δικτύωση των τοπικών ομάδων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα.

Το πρόγραμμα παρείχε συνδρομή στις Ομάδες Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) οι οποίες είναι ένα σύνολο δημόσιων και ιδιωτικών εταίρων οι οποίοι διαμορφώνουν από κοινού μία στρατηγική και νέα μέτρα για την ανάπτυξη μιας αγροτικής περιοχής με περιορισμένη έκταση. Σε κάθε κράτος μέλος, ένας ενδιάμεσος οργανισμός έλαβε επιχορήγηση που προερχόταν από τα τρία διαρθρωτικά ταμεία. Ο οργανισμός αυτός² είχε καθήκον να διοχετεύει την ενίσχυση προς τις διάφορες (ΟΤΔ), των οποίων η ταυτότητα και το πρόγραμμα προσδιοριζόταν στις αποφάσεις της Επιτροπής. Το LEADER I σημείωσε στην πράξη σημαντική επιτυχία, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό ότι ανταποκρινόταν αποτελεσματικά σε μια πραγματική προσδοκία του αγροτικού κόσμου (Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1993Α).

² Στην περίπτωση της Ελλάδας ο οργανισμός αυτός ήταν η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδας.

Σύμφωνα με την Επιτροπή (Ευρωπαϊκή Κοινότητα, 1995) τα βασικά χαρακτηριστικά του LEADER I συνοψίζονται στα παρακάτω:

- Οι ζώνες LEADER είναι **περιοχές περιορισμένου μεγέθους που παρουσιάζουν μεγάλη ομοιότητα.**
- Στις ζώνες αυτές το πρόγραμμα LEADER βασίζεται σε μία **ενεργό συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού, των επιχειρήσεων, των ενώσεων και των συλλογικών φορέων.** Το LEADER βασίζεται στην τοπική πρωτοβουλία, στην ικανότητα των τοπικών οικονομικών φορέων και του τοπικού πληθυσμού να αναλάβουν από κοινού, να επινοήσουν μία ανάπτυξη που θα ταιριάζει στην εν λόγω ζώνη.
- Οι ενέργειες εμφύχωσης, τεχνικής βοήθειας και κατάρτισης αποτελούν προοίμιο για τη συγκεκριμενοποίηση αυτής της ενέργειας από την οποία θα προκύψουν πρωτοβουλίες και καινοτομίες που θα έχουν **διαρκή αποτελέσματα.**
- Το σχέδιο LEADER έχει επινοηθεί και έχει εμψυχωθεί από μία **Ομάδα Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ)** που συγκεντρώνει τους κυριότερους εταίρους: τοπικά όργανα, επιχειρήσεις, ενώσεις.
- Κάθε ΟΤΔ εκπονεί μία **στρατηγική ανάπτυξης** προσαρμοσμένη στα χαρακτηριστικά της περιοχής της στα πλαίσια μιας συνολικής πολυτομεακής προσέγγισης.
- Η στρατηγική αυτή ανάπτυξης εκφράζεται από ένα επιχειρησιακό **σχέδιο ανάπτυξης (Business Plan)**, το περιεχόμενο του οποίου αποτελεί αντικείμενο μιας σύμβασης LEADER μεταξύ της ΟΤΔ και των υπευθύνων φορέων διαχείρισης του προγράμματος.
- Τέλος, ένα **ευρωπαϊκό δίκτυο**, που συγκεντρώνει όλες τις ζώνες LEADER, διευκολύνει την ανταλλαγή και μεταφορά των εμπειριών μεταξύ όλου του αγροτικού πληθυσμού, τον οποίο αφορά το πρόγραμμα.

3. ΑΠΟ ΤΟ LEADER I ΣΤΟ LEADER II

Το LEADER I {Steichen, René, 1994} επινοήθηκε σαν “πρότυπο πρόγραμμα” που αποσκοπούσε να επιδείξει την εγκυρότητα μιας προσέγγισης της αγροτικής ανάπτυξης η οποία βασίστηκε σε πρωτοβουλίες ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης, που συνέδεσε όλους τους ενδιαφερομένους εταίρους σε μία συγκεκριμένη περιοχή.

Η προσέγγιση αυτή αναγνωρίστηκε ευρέως και αρκετές περιοχές ήταν έτοιμες να την ενσωματώσουν απευθείας στους μηχανισμούς που προβλέπονταν βάσει των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ). Οι δράσεις που θα χρηματοδοτούνταν από το LEADER II δεν μπορούσαν να είναι ένα απλό συμπλήρωμα του LEADER I, αλλά θα έπρεπε να παρέχουν κάτι παραπάνω. Συγκεκριμένα, αυτό σημαίνει ότι οι προτεινόμενες δράσεις στα πλαίσια του LEADER II έπρεπε να είναι καινοτόμες, μεταβιβάσιμες και να έχουν επιδεικτικό χαρακτήρα. Αυτό συνεπάγεται επίσης την επίδειξη συνοχής και καινοτομίας σε σχέση με το μηχανισμό αγροτικής ανάπτυξης των ΚΠΣ. Τέλος, στα προγράμματα αγροτικής καινοτομίας να έχουν πρόσβαση όχι μόνο οι ΟΤΔ, όπως στο LEADER I, αλλά και άλλοι συλλογικοί φορείς του αγροτικού περιβάλλοντος οι οποίοι διεξάγουν στους τομείς δραστηριότητάς τους καινοτόμες δράσεις που εντάσσονται σε μία προσέγγιση τοπικής ανάπτυξης.

Εκτός από τα προγράμματα αγροτικής καινοτομίας, που αποτελούν το σημαντικότερο μέρος του LEADER II, η νέα πρωτοβουλία περιλάμβανε δύο νέες φάσεις που δεν υπήρχαν στο LEADER I. Συγκεκριμένα, το νέο πρόγραμμα ενίσχυε τις ικανότητες τις οποίες πρέπει να διαθέτει ο τοπικός πληθυσμός και οι αντιπρόσωποί του ώστε να είναι σε θέση και οι φτωχότερες αγροτικές περιοχές να καταρτίσουν στρατηγικές ολοκληρωμένης τοπικής ανάπτυξης. Παράλληλα, προσέφερε στους αγροτικούς φορείς διαφόρων κρατών μελών τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν από κοινού διεθνή προγράμματα συνεργασίας με τη συμμετοχή τους στο ευρωπαϊκό δίκτυο αγροτικής ανάπτυξης. Η σύνθεση αυτού του δικτύου διευρύνθηκε με μία σειρά οργανισμών που συμμετέχουν στην αγροτική ανάπτυξη. Οι διάφοροι αυτοί οργανισμοί καλούνται να εργασθούν μαζί, χωρίς απομόνωση ούτε διάκριση. Επίσης και οι δραστηριότητες του δικτύου διευρύνθηκαν. Ακόμα έγινε αποκέντρωση όλων των διαδικασιών της πρωτοβουλίας με εξαίρεση εκείνες που ανήκαν στην

αρμοδιότητα του δικτύου. Κατά συνέπεια, οι κυριότερες αποφάσεις επιλογής και διαχείρισης των δράσεων ανατέθηκαν σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Η καινοτομία είναι μία βασική έννοια του LEADER II. Το σύνολο των εταίρων που συμμετέχουν στο πρόγραμμα αυτό πρέπει να φροντίσουν για τον καινοτόμο χαρακτήρα των δράσεων στις οποίες θα δοθεί στήριξη. Ο καινοτόμος χαρακτήρας των προτεινόμενων δράσεων εκτιμάται όσον αφορά την καινοτομία και τη διαφορά σε σχέση με το πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης του ΚΠΣ για την ίδια περιοχή. Η εκτίμηση αυτή λαμβάνει επιπλέον υπόψη της τα χαρακτηριστικά της περιοχής, γιατί είναι προφανές ότι η καινοτομία δεν έχει την ίδια σημασία στις πιο φτωχές και τις πιο εύπορες αγροτικές περιοχές των κρατών μελών.

Εν συντομία, καινοτομία στα πλαίσια του LEADER II σημαίνει (Vuarin and Rodriguez, 1994):

- Να γίνει αυτό που δεν υπάρχει σε περιφερειακό ή θεματικό πεδίο,
- Να γίνει αυτό που δεν γίνεται από άλλους (κυρίως, στο τομέα των άλλων προγραμμάτων που επιδοτούνται από εθνικούς ή ευρωπαϊκούς φορείς),
- Να γίνουν πράγματα με διαρκή διάρθρωση στο σχετικό περιβάλλον, τα οποία να λαμβάνουν υπόψη τον κοινωνικό σύνδεσμο, την απασχόληση και το περιβάλλον.

Οι στόχοι του LEADER II συνοψίζονται (Ανώνυμος, 1992):

- Στην εξασφάλιση της συνέχειας με το LEADER I στηρίζοντας υποδειγματικές πρωτοβουλίες αγροτικής ανάπτυξης,
- Στη στήριξη καινοτόμων, αποδεικτικών και μεταβιβάσιμων ενεργειών που να απεικονίζουν τις νέες κατευθύνσεις που μπορεί να ακολουθήσει η αγροτική ανάπτυξη,
- Στο πολλαπλασιασμό των ανταλλαγών εμπειριών και στη μεταφορά τεχνογνωσίας, μέσω ενός ευρωπαϊκού δικτύου αγροτικής ανάπτυξης,
- Στη στήριξη προγραμμάτων διακρατικής συνεργασίας που προέρχονται από τοπικούς φορείς των αγροτικών ζωνών.

Από την προηγηθείσα ανάλυση προέκυψε ότι το LEADER II δεν ήταν απλά η φυσική συνέχεια του LEADER I, αλλά ήρθε να το συμπληρώσει προσθέτοντας νέα χαρακτηριστικά όπως αυτά της καινοτομίας, της επιδεικτικότητας και της μεταβιβασιμότητας των ενεργειών του.

4. ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ LEADER I

Με την προκήρυξη του LEADER I περισσότερες από 500 ΟΤΔ διατύπωσαν προτάσεις και 217 από αυτές επελέγησαν για να υλοποιήσουν το πρόγραμμά τους (Ανώνυμος, 1992).

Οι περιοχές

Οι περιοχές LEADER I αφορούσαν μία έκταση 364.000 Km², και συγκέντρωσαν περίπου 11,5 εκ. κατοίκους, κατά συνέπεια επρόκειτο για περιοχές με χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού. Οι γεωγραφικές συνθήκες σε αυτές τις περιοχές ήταν αρκετά δύσκολες και τέλος η πλειοψηφία τους αφορούσε το Νότο της Ευρώπης.

Το προφίλ των προγραμμάτων

Το σύνολο των προγραμμάτων LEADER I περιλάμβανε 1.155 εκ. Ecu, από τα οποία τα 442 εκ. προέρχονταν από την ΕΕ, τα 347 από τα κράτη μέλη και τα 366 από τη συμμετοχή των τοπικών οικονομικών παραγόντων (Σχήμα 1).

Ο καταμερισμός του προϋπολογισμού μεταξύ των οκτώ, προβλεπομένων από τα επιχειρησιακά σχέδια των ομάδων, κατηγοριών μέτρων σκιαγραφεί πλήρως τη φυσιογνωμία των προγραμμάτων LEADER I.

Κυρίαρχο μέτρο ήταν αυτό του Αγροτουρισμού συγκεντρώνοντας το 41% της συνολικής χρηματοδότησης, ακολουθούμενο από τα μέτρα Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις-Βιοτεχνία και Αξιοποίηση αγροτικών προϊόντων το καθένα από τα οποία συγκεντρώνει το 16% της χρηματοδότησης (Σχήμα 2).

Συγκεκριμένα η ανάλυση των οικονομικών στοιχείων του LEADER I (Ανώνυμος, 1993) έδειξε ότι το εύρος της χρηματοδότησης που αφιερώθηκε στον αγροτουρισμό σαν ποσοστό του επιχειρησιακού σχεδίου ποικίλλει από 3-95%. Έξι ΟΤΔ από τις 217 αφιέρωσαν σ' αυτόν περισσότερο από 80% των πόρων του επιχειρησιακού τους σχεδίου ενώ, αντίθετα 26 ομάδες λιγότερο από 20%.

Αυτό το ποσοστό ήταν σημαντικότερο στις περιφέρειες του Στόχου 1 (45%) παρά στις περιοχές του Στόχου 5β³ (39%) και παρουσίαζε έντονη διαφοροποίηση ανάλογα με τα κράτη μέλη. Συγκεκριμένα υπερέβαινε το 50% στο Βέλγιο, τη Γερμανία, την Ισπανία και την Πορτογαλία και ήταν κατώτερο του 35% στην Ιταλία, τη Δανία και την Ολλανδία.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του (Ανώνυμος, 1992), από την σύγκριση των Επιχειρησιακών Σχεδίων Ανάπτυξης των περιφερειών του Στόχου 1 και των αντίστοιχων του Στόχου 5β προέκυψε ότι στις πρώτες περιφέρειες παρατηρήθηκαν σημαντικότερες δαπάνες για τον τουρισμό, λίγο μεγαλύτερες για την κατάρτιση και σημαντικά μεγαλύτερες για τη λειτουργία των ΟΤΔ. Ενώ στις δεύτερες από αυτές παρατηρήθηκε μεγαλύτερη τεχνική βοήθεια, σημαντικά μεγαλύτερη στήριξη των επιχειρήσεων και τέλος περισσότερα “άλλα μέτρα”, πράγμα που υποδηλώνει τη μεγαλύτερη ποικιλία δραστηριοτήτων (Σχήμα 3).

Αυτή η διαφοροποίηση μεταξύ των δύο κατηγοριών περιφερειών είναι λογική: στις περιφέρειες του Στόχου 1, η γεωργία είναι το κυρίαρχο στοιχείο της οικονομίας και της κοινωνίας και εφόσον ο τουρισμός μοιάζει να είναι η πιο προσιτή δίοδος ποικιλομορφίας, επιχειρείται η αξιοποίηση των τοπικών πόρων. Ενώ στις περιοχές του Στόχου 5β, οι οποίες παρουσιάζουν μεγαλύτερη οικονομική ποικιλομορφία, τονίζονται περισσότερο οι επιχειρήσεις, καθώς και η απαραίτητη τεχνική βοήθεια για την επιτυχία κάθε μορφής δραστηριοτήτων ανάπτυξης.

Εξετάζοντας τον καταμερισμό του προϋπολογισμού ανάλογα με τις κατηγορίες μέτρων, παρατηρούμε τη διαμόρφωση μιας κατανομής των ομάδων σε διάφορους προσανατολισμούς. Κυρίαρχος προσανατολισμός είναι ο τουρισμός, ακολουθούμενος

³ Οι περιοχές του Στόχου 5β αφορούν τις ευαίσθητες αγροτικές περιοχές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

από την ανάπτυξη των ΜΜΕ και των Βιοτεχνιών που συνδυάζεται με την τοπική αξιοποίηση των γεωργικών προϊόντων. Οι πιο σημαντικές προσπάθειες υπέρ του ανθρώπινου δυναμικού συνδυάζονται πιο συχνά με τον προσανατολισμό ΜΜΕ και αξιοποίηση αγροτικών προϊόντων.

Τα 71 από τα 217 τοπικά προγράμματα διέθεσαν περισσότερο από το 50% των δαπανών τους στο τουρισμό (Σχήμα 4). Ο τουρισμός ήταν η πιο πολυάριθμη κατηγορία, κυρίως στις περιφέρειες του Στόχου 1 (Ελλάδα, Ισπανία και Πορτογαλία), καθώς και σε ορισμένες άλλες χώρες.

5. ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ LEADER II

Το LEADER II επωφελήθηκε από πολύ μεγαλύτερες πιστώσεις από την ΕΕ, πάνω από το τριπλάσιο εκείνων του LEADER I (1.400 εκ. Ecu, έναντι 450 εκ.) και εφαρμόζεται καθόλη τη διάρκεια της νέας περιόδου της αναμόρφωσης των διαρθρωτικών ταμείων (1994-1999).

Οι ενέργειες τις οποίες χρηματοδοτεί διαρθρώνονται γύρω από τέσσερα μέτρα.

- **Μέτρο Α - Απόκτηση ικανοτήτων**

Αποτελεί προοίμιο για τη συγκεκριμενοποίηση των καινοτόμων προγραμμάτων για την αγροτική ανάπτυξη και αφορά κατά προτεραιότητα τις ζώνες στις οποίες η πρακτική της τοπικής ανάπτυξης αποτελεί μία καινοτομία.

- **Μέτρο Β - Καινοτόμα προγράμματα για την αγροτική ανάπτυξη**

Τα προγράμματα αυτά χαρακτηρίζονται από ισχυρή καινοτομία τόσο ως προς τη μέθοδο όσο και ως προς το περιεχόμενο και μπορούν να περιλαμβάνουν ένα σύνολο πολύ διαφοροποιημένων ενεργειών που μπορεί να αφορούν: την τεχνική στήριξη στην ανάπτυξη, την επαγγελματική κατάρτιση, τη στήριξη του

αγροτουρισμού, τη στήριξη μικρών επιχειρήσεων, την επιτόπια αξιοποίηση και την εμπορία γεωργικών, δασικών και αλιευτικών προϊόντων και τη διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος χώρου.

- **Μέτρο Γ - Διακρατική συνεργασία**

Διευκολύνεται η εκπόνηση και η υλοποίηση κοινών σχεδίων από ομάδες και άλλους τοπικούς φορείς που ανήκουν σε δύο τουλάχιστον κράτη μέλη.

- **Μέτρο Δ - Ευρωπαϊκό Δίκτυο Αγροτικής Ανάπτυξης**

Το LEADER II αρθρώνεται γύρω από ένα ευρωπαϊκό δίκτυο αγροτικής ανάπτυξης, το οποίο αποτελεί για όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς ένα μέσο διαρκούς ανταλλαγής εμπειριών και τεχνογνωσίας και διαθέτει ένα “Παρατηρητήριο καινοτομιών και αγροτικής ανάπτυξης”.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Info LEADER II (1997), μέχρι τον Μάρτιο του 1997, είχε εγκριθεί το σύνολο σχεδόν των περιφερειακών και εθνικών προγραμμάτων του LEADER II και διεξάγονταν διαπραγματεύσεις μόνο για τα 4 προγράμματα του Βελγίου. Οι τοπικοί δικαιούχοι μέχρι αυτή τη στιγμή ανέρχονταν σε 671 και αναμένεται να ξεπεράσουν τους 800. Υπολείπεται η επιλογή δικαιούχων σε οκτώ ιταλικές και σε τρεις γαλλικές περιοχές, καθώς και στο Βέλγιο. Η απόλυτη πλειοψηφία των δικαιούχων είναι οι ΟΤΔ, πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι ορισμένα κράτη μέλη και περιφέρειες προέβλεψαν την επιλογή των δικαιούχων του LEADER σε περισσότερα στάδια, κατά συνέπεια ο αριθμός των υπολοίπων δικαιούχων αναμένεται να αυξηθεί.

Η Ισπανία αριθμεί τους περισσότερους δικαιούχους (127), ακολουθεί από κοντά η Γερμανία (119) και η Γαλλία (116). Στα άλλα κράτη, ο αριθμός των δικαιούχων κυμαίνεται από 60 (Ιταλία) μέχρι 2 (Λουξεμβούργο).

Το σύνολο των χρηματοδοτήσεων που κινητοποιήθηκε γύρω από το LEADER II σύμφωνα με το Info LEADER II, 1997Α θα πρέπει να ξεπεράσει κατά πολύ τα 4 δισ. Ecu. Η κατανομή αυτών των χρημάτων κατά πηγή χρηματοδότησης για το LEADER I και II φαίνεται στο Σχήμα 5.

Παρότι τα ποσοστά του γραφήματος αποτελούν το μέσο όρο των προγραμμάτων στα διάφορα κράτη μέλη και τις περιφέρειες, εντούτοις μπορεί να λεχθεί ότι η τάση που επικρατεί από το LEADER I στο LEADER II είναι: ελαφρά έως μηδαμινή ενίσχυση της κοινοτικής συνδρομής και μείωση της εθνικής συμμετοχής σε βάρος της ιδιωτικής συμμετοχής.

Η κατανομή των κεφαλαίων μεταξύ των τεσσάρων προβλεπόμενων μέτρων στα πλαίσια των συνολικών εθνικών και περιφερειακών προγραμμάτων του LEADER II, καθώς και για το ελληνικό LEADER II (SPEED, 1995) φαίνεται στο Σχήμα 6.

Από την ανάγνωση του γραφήματος αυτού προκύπτει ότι τόσο στο ευρωπαϊκό LEADER όσο και στο ελληνικό η έμφαση δίνεται στα καινοτόμα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης. Πάντως το ελληνικό πρόγραμμα δίνει περισσότερη έμφαση στα καινοτόμα προγράμματα σε βάρος της διακρατικής συνεργασίας και της απόκτησης ικανοτήτων.

Το μέτρο “*Απόκτηση Ικανοτήτων*” χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη Φιλανδία και την Ισπανία προκειμένου να βοηθήσει τις ομάδες να προετοιμασθούν για τη συμμετοχή τους στο μέτρο “*Καινοτόμα Προγράμματα για την Αγροτική Ανάπτυξη*”. Σε άλλες περιοχές το μέτρο αυτό χρησιμεύει, κατά γενικό κανόνα, για διεξαγωγή διαφόρων δράσεων παροχής τεχνικής βοήθειας και κατάρτισης.

Στην πλειοψηφία τους, τα καινοτόμα προγράμματα για την αγροτική ανάπτυξη τίθενται σε εφαρμογή από τις ΟΤΔ. Ο τύπος “*άλλοι συλλογικοί φορείς*” δεν χρησιμοποιήθηκε ιδιαίτερα, με εξαίρεση τη Βόρεια Ιρλανδία και ορισμένες γερμανικές και αυστριακές περιφέρειες.

Σύμφωνα με την τελευταία ανακατανομή του αποθέματος του προϋπολογισμού των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών που έγινε την άνοιξη του 1996 (Info LEADER II, 1996), η κοινοτική συνεισφορά για το LEADER II ανέρχεται στα 1.755,15 εκ. Ecu από 450 που ήταν στο LEADER I.

Στο Σχήμα 7 γίνεται παρουσίαση των δαπανών του LEADER I και II. Από τα στοιχεία του σχήματος αυτού προκύπτει ότι οι χώρες οι οποίες ευνοούνται περισσότερο, τόσο από το LEADER I, όσο και το II είναι εκείνες του Νότου. Επίσης στο LEADER II οι περισσότερες χώρες, με εξαίρεση την Ισπανία, την Ιρλανδία και τη Γαλλία, αύξησαν το ποσοστό τους επί των συνολικών δαπανών. Πάντως, οι πιο ευνοημένες χώρες από τη κατανομή των δαπανών του LEADER II, σε σχέση με το LEADER I, φαίνεται να είναι η Γερμανία, η Ιταλία και η Μεγάλη Βρετανία, ακολουθούμενες από την Ελλάδα, τη Πορτογαλία και την Ολλανδία.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η επιτυχία του LEADER I και η σχεδόν τετραπλάσια αύξηση των πιστώσεων που χορηγήθηκε στο LEADER II είχαν σαν αποτέλεσμα την επέκταση του πεδίου εφαρμογής του LEADER. Σε ορισμένα μάλιστα κράτη μέλη, η πρωτοβουλία καλύπτει σχεδόν το σύνολο των αγροτικών περιοχών. Υπάρχει κίνδυνος το γεγονός αυτό να οδηγήσει σε μία σχετική “κατασπατάληση”, ένα διασκορπισμό των προσπαθειών, που θα είναι επιβλαβής για τα επιζητούμενα αποτελέσματα και τη διάδοση της τοπικής προσέγγισης της ανάπτυξης (Info LEADER II, 1997A).

Μέχρι αυτή τη στιγμή δεν είναι διαθέσιμα τα συνολικά στοιχεία που αφορούν την κατανομή των χρηματοδοτήσεων μεταξύ των διαφόρων ενεργειών των καινοτόμων προγραμμάτων, κατά συνέπεια δεν είναι δυνατόν να εξαχθούν αξιόπιστα συμπεράσματα για τις προτιμήσεις των φορέων στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Πάντως, η ανάλυση των επιμέρους ενεργειών του ελληνικού προγράμματος (SPEED, 1995) έδειξε ότι η πλειοψηφία των πόρων διατίθεται στον αγροτουρισμό (30%) και ακολουθεί η επιτόπια αξιοποίηση και εμπορία γεωργικών, δασικών και αλιευτικών προϊόντων (26%) (Σχήμα 8).

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Ευρώπη σήμερα, όπως και πολλές άλλες χώρες άλλωστε, αντιμετωπίζει μία κρίση αναπτυξιακών προτύπων η οποία μπορεί να διαφανεί από την συνύπαρξη ποικίλων

στόχων στις διάφορες ευρωπαϊκές πολιτικές. Οι στόχοι αυτοί αναφέρονται σε διαφορετικές λογικές και περιόδους εκπόνησης και εφαρμογής.

Η αγροτική Ευρώπη επίσης βρίσκεται αντιμέτωπη με την αναζήτηση μιας νέας ενότητας στον τομέα της ανάπτυξής της (Vuarin and Rodriguez, 1994). Η κυριότερη πρόκληση συνίσταται στην ανάγκη εκσυγχρονισμού της όψης των αγροτικών περιοχών. Γιατί έστω και αν η γεωργία παραμένει ένα κεντρικό στοιχείο στις περιοχές αυτές εντούτοις, δεν αποτελεί πια το μοναδικό στοιχείο. Κατά συνέπεια, η αγροτική ανάπτυξη δεν είναι ένα είδος παραρτήματος της αγροτικής ή της κοινωνικής πολιτικής. Αντίθετα, πρέπει να θεωρηθεί στο σύνολό της σαν μία πολιτική που οικοδομείται πάνω σε στηρίγματα όπως ο νεωτερισμός, η ισότητα των ευκαιριών και η σφαιρική προσέγγιση. Πρόκειται για μία νέα πολιτική η οποία θα ωφελήσει όλες τις αγροτικές περιοχές και με την οποία πρέπει να είναι στενά συνδεδεμένος ο τοπικός πληθυσμός. Αποτελεί προτεραιότητα η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της βιωσιμότητας των αγροτικών περιοχών η οποία, πέρα από τα στενά οικονομικά συμφέροντα, θα πρέπει να συμπεριλάβει πολιτιστικούς και περιβαλλοντικούς πόρους, διαμέσου της ανθρώπινης εφευρετικότητας σε θέματα ανάπτυξης και οικονομικής διαφοροποίησης.

Η ποικιλομορφία των αγροτικών περιοχών, καθώς και τα σχετικώς πενιχρά αποτελέσματα της πολιτικής των συγκεντρωτικών πρωτοβουλιών οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να αναπτυχθούν περαιτέρω τοπικά προγράμματα εμπνευσμένα από την τοπική πρωτοβουλία και βασισμένα στις αρχές της επικουρικότητας και της συνεργασίας.

Η κινητοποίηση των πρωτοβουλιών LEADER, ικανών να δημιουργήσουν προστιθέμενη αξία, θέσεις εργασίας και νέες λύσεις προσαρμοσμένες στο δικό τους πλαίσιο είναι προς αυτή την κατεύθυνση, αφού προωθούν την δυναμική του εκσυγχρονισμού για την επιβίωση των αγροτικών περιοχών.

Από τα στοιχεία που παρατέθηκαν διαπιστώνεται ότι ο τουρισμός ήταν η σημαντικότερη ενέργεια της πρωτοβουλίας LEADER I. Η επιλογή αυτή αποδόθηκε, μεταξύ άλλων, σε μια σειρά πλεονεκτημάτων που εμπεριέχει ο αγροτικός τουρισμός

τα οποία τον αναδεικνύουν, σε πολλές περιπτώσεις, σε μοχλό τοπικής ανάπτυξης (Calatrava and Ruiz, 1993).

Πράγματι με τη τριπλή του λειτουργία ως δημιουργού εισοδημάτων και θέσεων απασχόλησης, ως αναδόχου υποδομών, ως φορέα ανταλλαγών και συμπράξεων μεταξύ του αγροτικού και αστικού περιβάλλοντος και δεδομένου του σημαντικού πολλαπλασιαστικού αποτελέσματός του για τις άμεσες επενδύσεις, ο αγροτικός τουρισμός διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στη διαδικασία ανάπτυξης των πιο μειονεκτικών περιοχών. Έτσι, από τη δεκαετία του '50 σε πολλές χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης και από τη δεκαετία του '70 στις χώρες του Νότου, ο αγροτικός τουρισμός θεωρήθηκε μία στρατηγική με μέλλον.

Καθίσταται λοιπόν φανερό, τόσο μέσω της οικονομικής σημασίας των δραστηριοτήτων όσο και της ποικιλίας τους, ότι ο τουρισμός αντιπροσωπεύει ένα ισχυρό δυναμικό ανάπτυξης για την αγροτική Ευρώπη. Ωστόσο, δεν πρέπει να λησμονάται ότι το LEADER δεν είναι ένα πρόγραμμα τουριστικής ανάπτυξης, αλλά ένα πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο. Η τουριστική επένδυση, στα πλαίσια του LEADER, πρέπει να ειπωθεί σαν μοχλός ανάπτυξης παράγωγων δραστηριοτήτων σε άλλους τομείς. Γιατί ο αγροτικός τουρισμός από μόνος του δεν παρέχει τη γενική θεραπεία, ούτε την οριστική λύση στα προβλήματα της κοινωνικής περιθωριοποίησης αρκετών αγροτικών περιοχών.

Ο τουρισμός πρέπει να προωθηθεί σαν μία δραστηριότητα που εξισορροπείται με άλλες σε ένα ολοκληρωμένο πρότυπο αγροτικής ανάπτυξης. Κατά συνέπεια στόχος των ΟΤΔ, μεταξύ άλλων, πρέπει να είναι η ανάπτυξη ενός τουρισμού ποιότητας, ο οποίος δημιουργεί θέσεις απασχόλησης και δραστηριότητες για τους τοπικούς πληθυσμούς και ο οποίος εντάσσεται στο πρόγραμμα της σφαιρικής ανάπτυξης της περιοχής, σεβόμενος το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

Τέλος, δεν πρέπει να λησμονάται ότι παρά το ότι η δυνατότητα δημιουργίας θέσεων απασχόλησης στις αγροτικές περιοχές είναι σημαντική, ωστόσο, αυτό συνεπάγεται την εφαρμογή βασικών συνθηκών της ανάπτυξης. Χωρίς σύγχρονη υποδομή οι επιχειρήσεις δεν θα επενδύσουν, ο τουρισμός δεν θα είναι ελκυστικός και ελλείψει

θέσεων απασχόλησης θα επακολουθήσει η αστυφιλία. Αυτό λοιπόν που πρέπει να επιδιωχθεί στο μέλλον συνίσταται σε μια ολοκληρωμένη πολιτική η οποία να λαμβάνει υπόψη της όλες τις πλευρές της αγροτικής ανάπτυξης, από τον αγρό μέχρι το Internet.

**COMMUNITY INITIATIVES LEADER I AND II: A model of
Community policy for the rural development**

by

**Dr. SAMATHRAKIS VAGIS, Professor, Department of Farm Management,
Technological Educational Institution of Thessaloniki**

**Dr. IAKOVIDOU OLGA, Assistant Professor, Department of Agricultural
Economics, Aristotle University of Thessaloniki**

Abstract

It is obvious an increasing awareness at the rural areas' importance as well as a political will of preserving their way of life all over Europe.

The nature and the extent of the rural needs encourage a considerable revision as far as concerns the priorities of the expenses. This revision will lead to more specific aims and it will give a greater emphasis to the active involvement to the rural population to its own development.

The Initiatives LEADER I and II seem to be the best way of solving of the European rural areas' problems. The combined action of the structural funds will contribute certainly to important progress related to the regeneration of the rural communities.

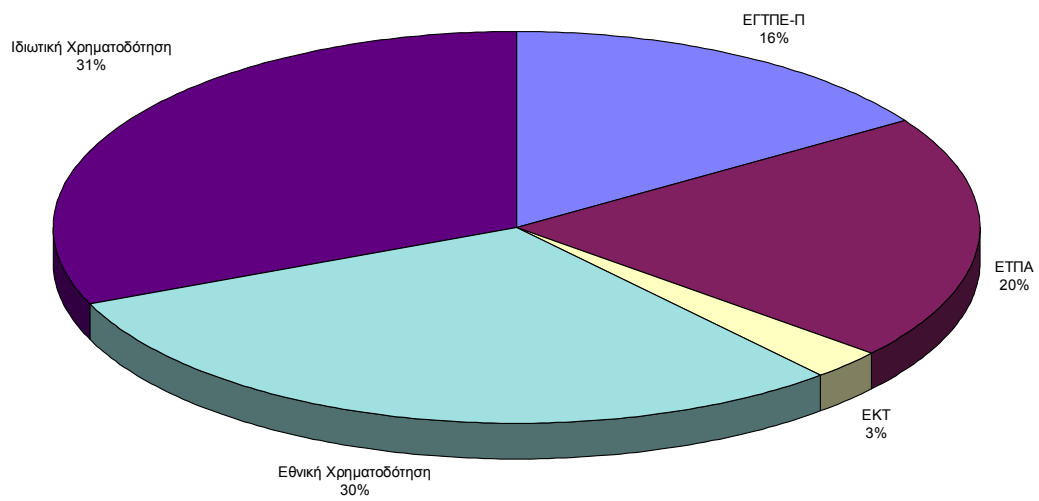
Key words: Rural development, LEADER I & II, Communities Policies, Communities Initiatives, Rural tourism, Local development.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανώνυμος, 1992: "Μια πρώτη απεικόνιση του προγράμματος LEADER", *LEADER MAGAZINE* No 2, 1992.
- Ανώνυμος, 1993: "LEADER et le tourisme rural", *LEADER MAGAZINE* No 4, 1993.
- Bryden John, 1992: "Αγροτική αλλαγή και αγροτική πολιτική στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα", *LEADER MAGAZINE* No 2, 1992.
- Calatrava Requena J., Ruiz Aviles P., 1993: "Le tourisme une opportunité pour les zones rurales défavorisées? ", *LEADER MAGAZINE* No 4, 1993.
- Commission des Communautés Européennes, 1991A: *Initiatives Communautaires: Panorama LEADER*, Luxembourg: O.P.O.C.E., 30p.
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1988: *Το μέλλον του αγροτικού κόσμου*, Λουξεμβούργο: Υ.Ε.Ε.Ε.Κ., 100σ.
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1993: *Το μέλλον των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών στο πλαίσιο των διαρθρωτικών ταμείων*, ΚΟΜ(93) 282 Τελικό.
- Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1993Α: *3η Ετήσια έκθεση για την εφαρμογή της μεταρρύθμισης των διαρθρωτικών ταμείων*, Έγγραφο, Λουξεμβούργο: Υ.Ε.Ε.Ε.Κ., 125σ.

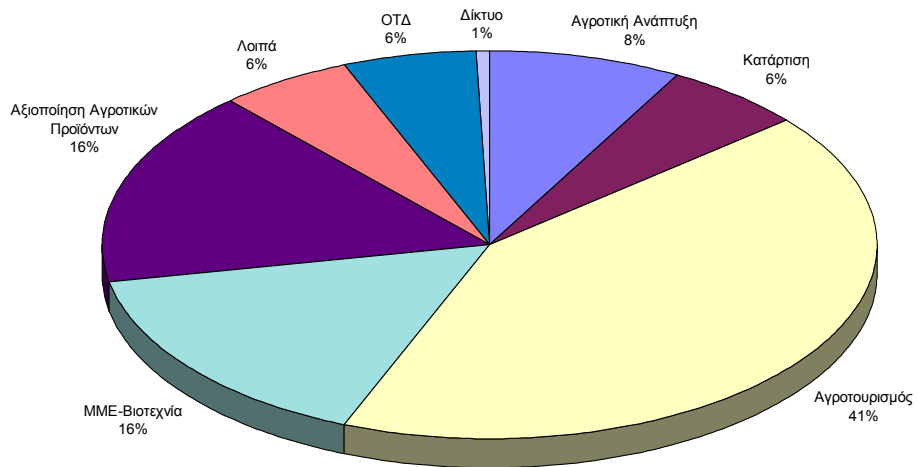
- Ευρωπαϊκή Κοινότητα, 1995: LEADER II: *Η καινοτομία στην υπηρεσία του αγροτικού κόσμου*, Βρυξέλλες, 10σ.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 1994: *Οδηγός των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών 1994-1999*- Έκδοση 1η, Λουξεμβούργο: Υ.Ε.Ε.Ε.Κ., 136σ.
- Info LEADER II, 1996: "Το LEADER II μετά την κατανομή του αποθέματος του προϋπολογισμού των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών", *Info LEADER II*, No 42, Ιούνιος 1996.
- Info LEADER II, 1997: "Αναγνώριση 671 δικαιούχων", *Info LEADER II*, No 49, Μάρτιος 1997.
- Info LEADER II, 1997A: "Δεύτερη έκθεση για την εφαρμογή του LEADER II", *Info LEADER II*, No 51, Μάιος 1997.
- SPEED, 1995: *Prior appraisal for Community Initiative LEADER II. Draft final report*, Athens, June, 1995.
- Steichen, René, 1994: "Το ευρωπαϊκό δίκτυο LEADER II", *LEADER MAGAZINE*, No 6, 1994.
- Vuarin P., Rodriguez M., 1994: "Επικοινωνία και καινοτομία στο πλαίσιο του LEADER", *LEADER MAGAZINE*, No 7, 1994.

Σχήμα 1: Leader I - Κατανομή των πηγών χρηματοδότησης



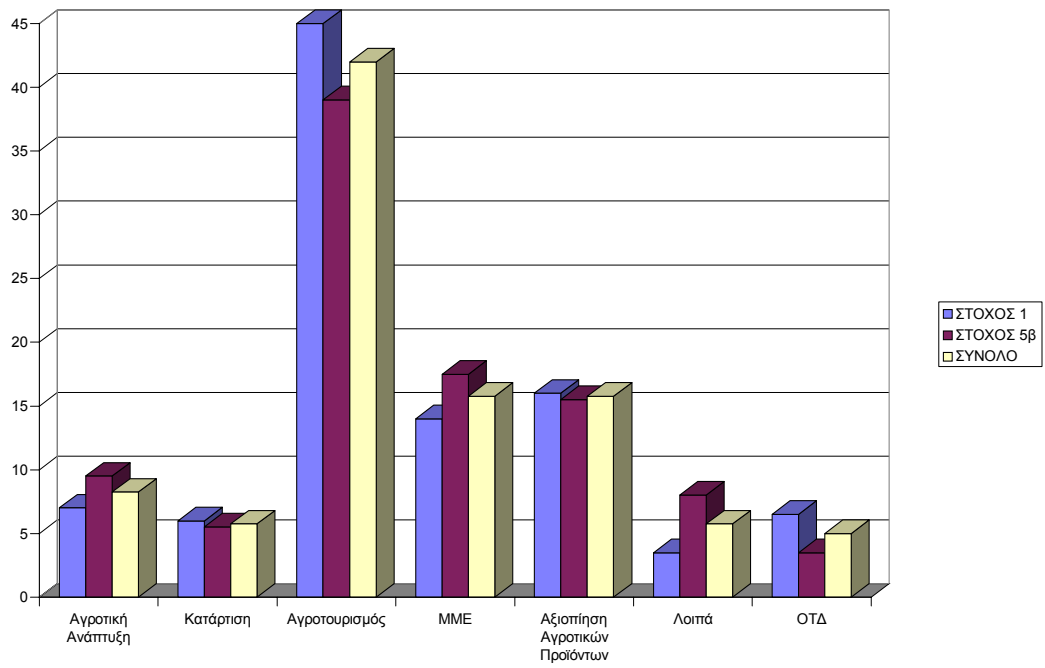
Πηγή: Commission des Communautés Européennes, 1991A: *Initiatives Communautaires: Panorama LEADER*, Luxembourg: O.P.O.C.E.

Σχήμα 2: Leader I - Κατανομή της χρηματοδότησης κατά μέτρο



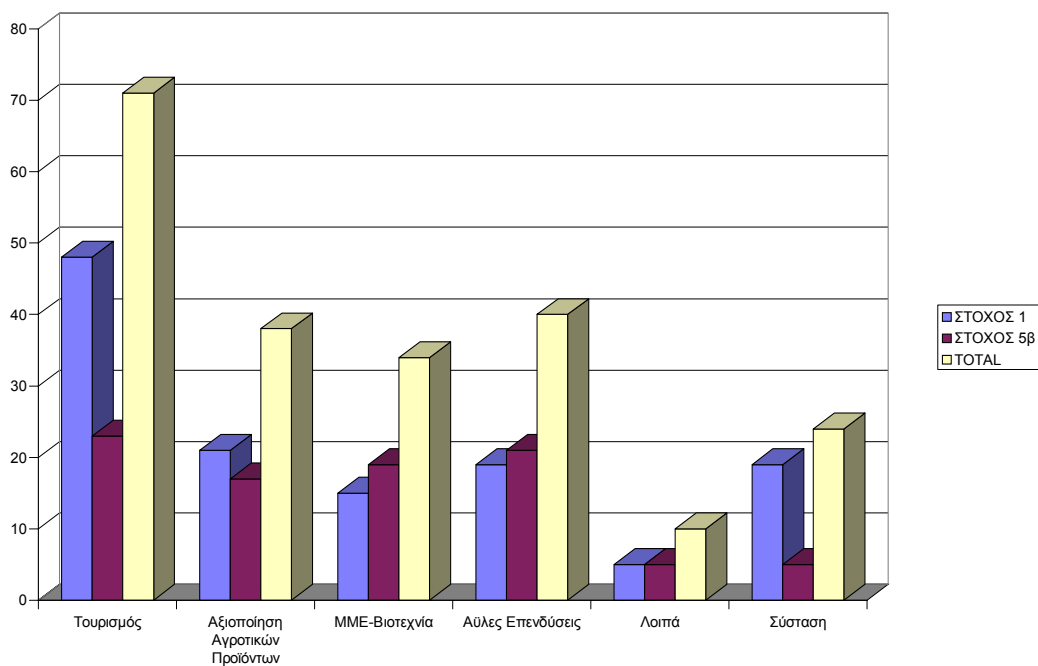
Πηγή: Commission des Communautés Européennes, 1991A: *Initiatives Communautaires: Panorama LEADER*, Luxembourg: O.P.O.C.E.

Σχήμα 3: Leader I - Κατανομή των μέτρων κατά στόχο



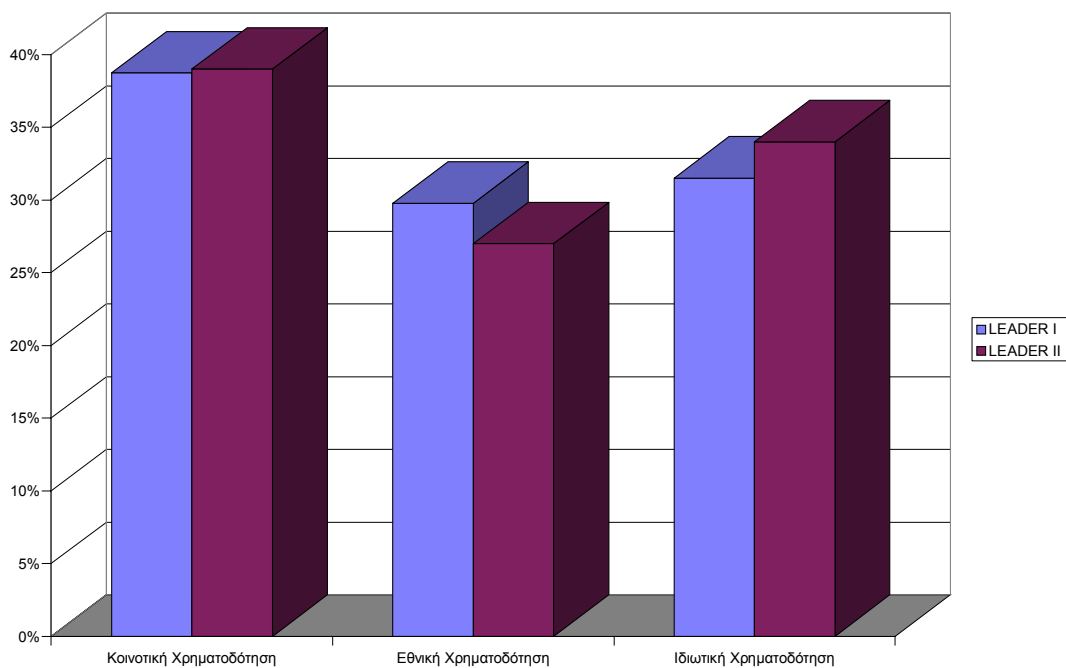
Πηγή: Ανώνυμος, 1992: "Μια πρώτη απεικόνιση του προγράμματος LEADER", *LEADER MAGAZINE* Νο 2, 1992.

Σχήμα 4: Leader I - Κατανομή των ομάδων κατά προσανατολισμό



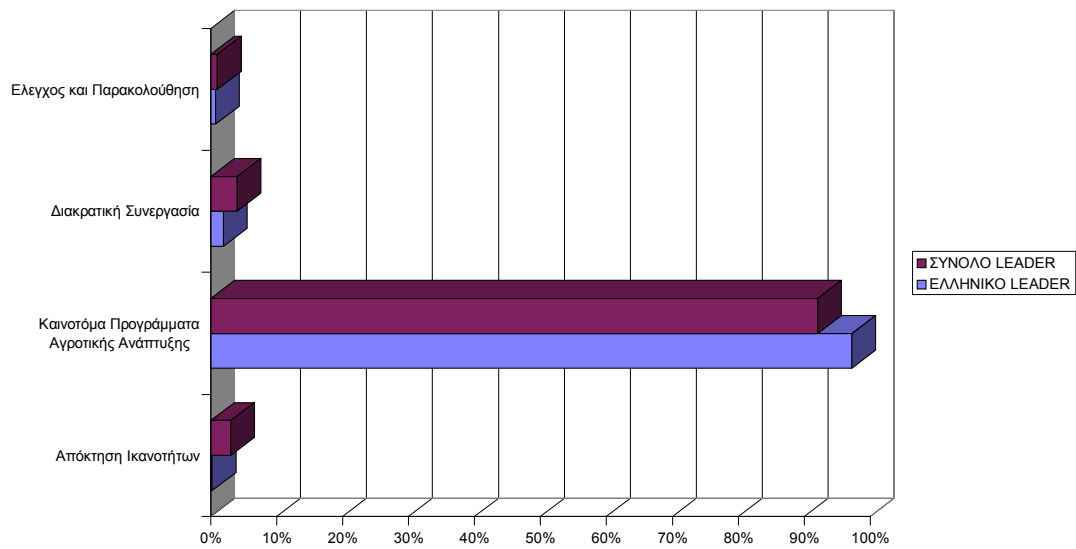
Πηγή: Ανώνυμος, 1992: "Μια πρώτη απεικόνιση του προγράμματος LEADER", *LEADER MAGAZINE* No 2, 1992.

Σχήμα 5: Κατανομή των πηγών χρηματοδότησης για το Leader I και II



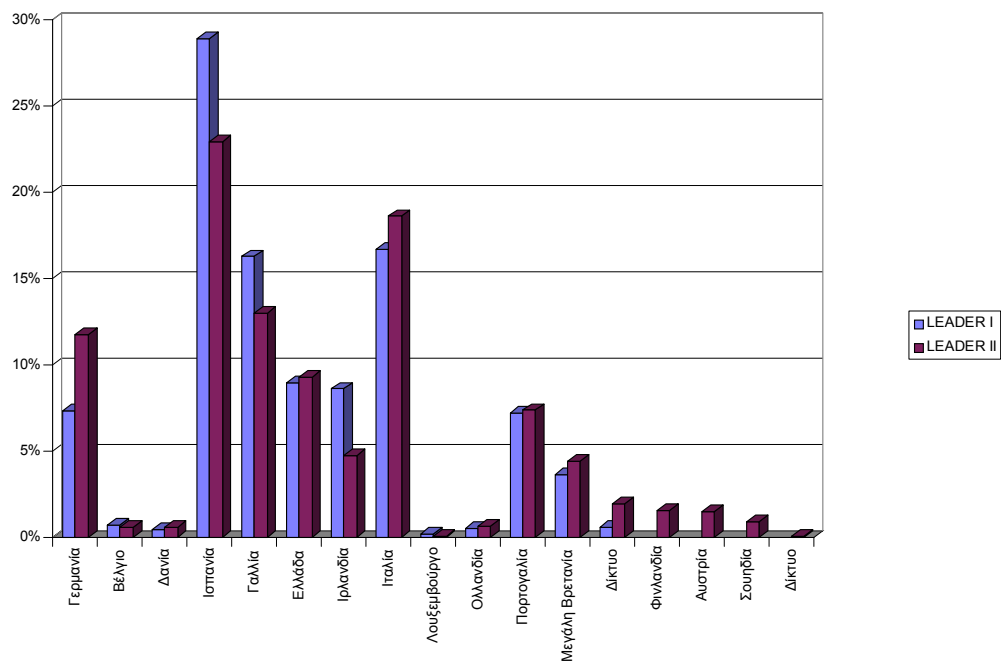
Πηγή: Info LEADER II, 1997A: "Δεύτερη έκθεση για την εφαρμογή του LEADER II", *Info LEADER II*, No 51, Μάιος 1997.

**Σχήμα 6: Κατανομή του προϋπολογισμού του ευρωπαϊκού και ελληνικού Leader
II**



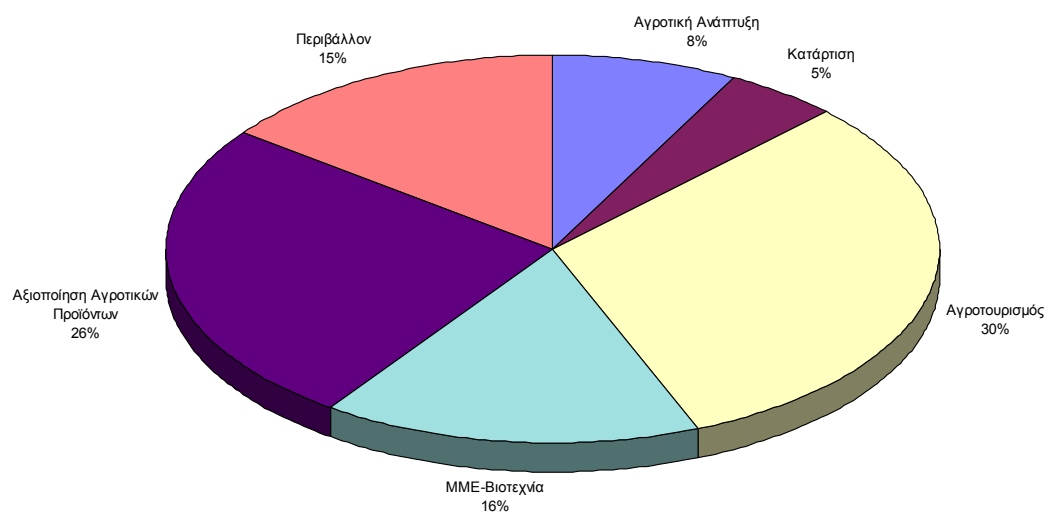
Πηγή: SPEED, 1995: *Prior appraisal for Community Initiative LEADER II. Draft final report*, Athens, June, 1995, and Info LEADER II, 1997A: "Δεύτερη έκθεση για την εφαρμογή του LEADER II", *Info LEADER II*, No 51, Μάιος 1997.

Σχήμα 7: Κατανομή των συνολικών δαπανών Leader I και II κατά χώρα



Πηγή: Commission des Communautés Européennes, 1991A: *Initiatives Communautaires: Panorama LEADER*, Luxembourg: O.P.O.C.E., 30p., and Info LEADER II, 1996: "Το LEADER II μετά την κατανομή του αποθέματος του προϋπολογισμού των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών", *Info LEADER II*, No 42, Ιούνιος 1996.

Σχήμα 8: Κατανομή του προϋπολογισμού των ελληνικών καινοτόμων προγραμμάτων αγροτικής ανάπτυξης Leader II (Μέτρο Β1)



Πηγή: SPEED, 1995: *Prior appraisal for Community Initiative LEADER II. Draft final report*, Athens, June, 1995.